

Իւշիրաւի հետեւեալօրը և միւս օրերը եկաւ և ես փոխանակ իմ հօրս մահը լալու , բոլորոսն ձնատուր եղալ արեւցուցիչ և խելացնոր ըից սիրոյ : Ընէն բան մոռցալ և խելքս միս ուրիշ բանի վրայ չէր , բայց միայն այս երիտարդ օտարականին վրայ , որ մարտիցուցած զիս : Ուէմն (այսպէս կը կոչուէր այս նորա Գաղղիացին) այնքան յաճախ այցելու թեան դար ինձ , որ բոլոր ողգականներս սկսան մեզբեւ զիս : Կը տեսնէի որ անոնց ատելութիւն և արհամարհութիւնը կ'աճէին ամէն օր . և բանը ևս առաւել իմ սէրս կը բորբոքէր : Վերջի իմ սրտիս բորբոքը անցնելու ուրիշ ճաշ

«Վաղաքեմբ, յայտնաբերուի, հաճեմք մեր այս ներքին հասցեմբ գրուած պատասխանը ձեր պատուական լրագրոյն առաջին թերթին մէջ հրատարակել, և միանգամայն ընդունիլ զհաւաստիս մտերիմ սիրոյ և յարգանաց մերոց»:

«Նուաւստ ծառայք»,
«Գրեգոր Կոստանդէան»,
«Թագոր Զէյնէ-ն»:

Օսմանեան կառավարութիւնը՝ ի սէր խաղաղութեան և ի շնորհս իւր դաշնակից գլխաւոր տէրութեանց, բարեկամական կարգադրութեամբն միջոցները վեհանաճառաբար ի գործ դնելէն ետեւ պարտաւորեցաւ վերջապէս, իւր պատիւը պահպանելու և իւր անկախութիւնը պաշտպանելու համար սուրբ պատենէն հանել և զինուոր զօրութեամբ իւր իրաւունքը յառաջ տանել: Վանդի արիւնահեղութիւնը և պատերազմին աղէտալի հետեւութիւնները արգելելու համար իւր ըրած ջանքը, նմանապէս դաշնակից տէրութեանց ձգտելով անօգուտ եղան, և գուցէ իբրեւ տիրութեան ապացոյց մը մեկնուեցաւ հակառակորդ կողմէն: Սուրբ Վ. Վուռ ստիպուեցաւ իւր բազմաթիւ և քաջ ժողովրդեան հայրենասիրութիւնը հրաւիրել ի պաշտպանութիւն հայրենեաց: Այս աղետական զգացմունքը, զոր թուրքաստանի թշնամիները ջնջուած կը համարէին օսմանեան ժողովրդեան մէջ, ջերմեանդութեամբ արթնցաւ անմիջապէս, և ամէն կողմէն բազմաթիւ զօրք յօժարակամ ժողովուեցան, և գէպ ի ընդհանուր բանակը գացին: Նոյնք մէջ շատերը կամաւոր զինուորներ են, որոնք ամէն օր դիշեր և ցորեկ կը կրէին ի սէր հայրենեաց պատերազմելու և մեռնելու համար: Այլուպայի մեծագոյն մասը մինչև յայսօր կրտարակուսէր օսմանեան տէրութեան զօրութեանը վրայ, և երբեք չէր հաւատար որ կարող ըլլայ քանի մը ամսուան մէջ, ծովու և ցամաքի վրայ այս աստիճան աղբու և զօրաւոր պատրաստութիւններ տեսնել: Բայց այժմ գաղափարները բոլորովին փոխուեցան ի մասին նիւթական և բարոյական զօրութեան օսմանեան ժողովրդեան, և այսօր ոչ ոք կրտարակուսի Ալեքսանդր մէջ թէ թուրքաստանը կարող է իւր պատիւը և իւր անկախութիւնը մինակ պաշտպանել ընդգէմ թշնամոյն:

Այս ապահովութիւնը մեծ ուրախութիւն

չիւր բայց միայն պէտք էր որ կեանքս վերցնէին: Իմ սիրելիս օր մը ինքն աշխատաստեւելով երբ որ գեղը կը մտնէր, իմացաւ ինչ գոնարին վիճակի մէջ կը գտնուէի, և իսկոյն որոշեց Նաբոյի տանել զիս:

Յիշեալ քաղաքը հասնելուս հոյակապ պայտի մը մէջ ընկեցայ, բազմաթիւ ծառ տներ իմ հրամանիս տակ ունենալով: Հարստութեանց և շքեղութեանց տեսքը, և մանաւանդ Ռէմոնէն սիրուելուս երջանկութիւնը այն աստիճան գլուխըս դարձուց, որ ժամանակ չունէի ամենին խելացի խորհրդածութիւններ ընելու:

Բայց և այնպէս երբ որ այս յիմարական կիրքը քիչ մը կը դադրէր իմ վրաս տիրելէն, և ես ինձ կը հարցնէի թէ արդեօք այս գեղեցիկ բարեբաղդութիւնը, որ այսքան արագութեամբ հաստատուեցաւ, չէր կրնար մի և նոյն օրինակաւ անհետ ըլլալ, և միթէ Ռէմոնը թող տալու չէր զիս ամբօթարտ, թէ և երգումըս ըլլայ թէ պիտի սրահուի հետս: Բայց այս տրտմանի խորհրդածութիւնները անմիջապէս տեղի կուտային ուրիշ ուրախալից մտածութեանց. քանզի կը սիրէի և կը կարծէի թէ կը սիրուիմ, ասիկա բուական էր ինձ:

Գիշերը, երբ որ երկինքը աստեղափայլ կը շողջեր, շատ անգամ ծովը պտտելու կ'երթայինք նաւակով մը, զոր Ռէմոն ինքը կը կառավարէր: Նոր քովը նստած, խորին լուսութեան մը մէջ, զոր միայն ալիքներուն հարուածը կ'ընդմիջէին, սիրահարական երգեր կ'երգէինք, որոց մէջմը ձայնը կը նկարագրէր իրարու համար ունեցած խանդակաթ զգացմունքներս՝ այնպիսի անընդգէմակ եղանակաւ մը, որ հոգւոյն բոլոր ջիղերը կը թրթռցնէր:

պատճառեց Նիգղոյ և Վաղղոյ կառավարութեանց, որոնք օսմանեան տէրութեան անկախութեանը գլխաւոր պաշտպաններն են, և յիշեալ սպահակութեանց վրայ իրենց ընթացքը հաստատուն կերպիւ կարգադրած են ի մասին տրուելու օգնութեանը, և թէ հարկը պահանջելու ըլլայ:

Այս նիւթոյն վրայք հետեւեալ խորհրդածութիւնը կընէ Վանդի-նիգղոյ լրագրիւ իւր թուոյն մէջ որ ի 6 հոկ. բոտ նոր տուամարի:

«Երբեք ամիս կայ, որ ոչ ոք կը հաւատար օսմանեան այս օրինակ ազգու և վեհանաճառական ձգանքը, զոր ի գործ դրաւ ի պաշտպանութիւն իւր երկրին, իւր կառավարութեանը և իւր պատուոյն: Վաղղոյ և Նիգղոյ համար դժուար պաշտօն մըն էր պահպանել տէրութիւն մը, որ կը կարծուէր թէ անկարող է ինքզինքը պաշտպանելու: Բայց այսօրուան օրս Սուլթանին դաշնակցաց պաշտօնը զարմանալի կերպիւ գիւրացաւ: Վանդի օսմանցին գոնէ գէմպիտի կրնայ գնել Սուսայ, և գերին է իմանալ թէ ինչ ազդեցութիւն կրնայ ունենալ ի պահանջէ հարկին, գործակցութիւնը երկու առաջին նաւատորմաց որ կը գտնուին աշխարհքիս վրայ, օգնութիւն տալով Վաղղի և Սուլթանի պատերազմական գործողութեանց քաջ և հաստատաւ միտ աղբի մը, որ ոտք ելած է երկար ժամանակ թշնամանք ընդունելու համար և ի պաշտպանութիւն իւր կրօնին, որուն կը պատանաւ:

«Հիմակ ուրեմն Վանդի-նիգղոյ, և թէ ներքին է այսպէս խօսիլ, անջատեալ կը գտնուի իւր երկու աշխարհի անձնութիւն. որոնք են օսմանեան ժողովրդեան գործունէութիւնը և Վաղղի ազգայնացի անոր վրայք մտածելու կերպը: Վանդի այժմ ստուգել գիտեն թէ օսմանցիները կուգն և կրնան ինքզինքնին պաշտպանել, և մեծ տէրութիւնները որոշեալ են դաշնագրութիւնը անմիջապէս խաղաղութիւնը հաստատուն պահել: Այս տեղեկութիւնը երկու ծանր պատճառ կը պակեցնէ աղէտալի շփոթութիւններ գուշակելու և միանգամայն երկու ծանր պատճառ կաւեցնէ հաճելի վախճան մը յուսարու:

«Սուսայ Վաղղը շատ անգամ և հանդիսիւ յայտնէ իւր խաղաղասիրական և անշահասէր զգացմունքը, որոց վրայք երկբայեւ՝ անկախութիւն ընել է անոր: Սուսի Վաղղի Վեհափառութեան արգարտներ և հաւատարիմ բնաւորութեանը վստահանալով, կրնանք խաղաղու:

«Օանէգդա, կ'ըսէր Ռէմոն ձեռքս բռնելով, տես ինչպէս ամէն բան հանդարտ է մեր շրթս կողմը, ճրագները կ'անցնին քիչ քիչ, և բոլոր ազգայնները կը դադրին քաղաքին մէջ: Վանդի զիս աղէկ կ'ըսէի, և պիտի լսես սրտիս բաբախելը, որ քեզի համար կը դարձնէ: Սիրելի՛ Օանէգդա, կը կրկնէր անիկա, իրաւ որ պաշտուելու արժանի ես դուսն: (Յայնժամ կ'ըսէի անոր. — Նիգղո համար, Սուլթան, կ'ու շանաք օրհնել տալու մեր ամուսնութիւնը սուրբ սեղանոյն առջև, որ ամէն կերպիւ կատարեալ պիտի ընէ իմ երջանկութիւնս: Սիրելի երջանիկ չեմ առանց անոր, կը պատասխանէր յանդիմանական եղանակաւ մը, որ կը տրտմեցնէր զիս: Սուսի վախճանով որ չըլլայ թէ անհաճոյն երևիմ իրեն, չէի համարձակել ուրիշ անգամ այս նիւթոյն վրայք խօսք բանալ, քանզի այս մարդոյն համար, ամէն կերպ փափուկ ու շաղթութիւնները ունէի, զորոնք սիրահարեալ կին մը կրնայ ունենալ:

Բայց աւանդ խեղճ և մալրեալ աղջիկ մըն էի, և միամտութեամբ անդունդի մը կ'երթը կը քալէի, որ ծաղիկներով ծածկուած էր: Ստատեալ երջանկութեան վիճակի մէջ կը կարծէի զիս, այսու ամենայնիւ սոսկալի խաբէութիւն մը պիտի ոչնչացունէր իմ հոգւոյն բոլոր ուրախութիւնները: Իմ բերանս անոյշ և սիրալիւ խօսքեր չէնէր լու համար միայն կը բացուէր, բայց քիչ ժամանակին յաւաստած ազգայններ պիտի արտասանէր սպառնալիքներով և անհեծով:

(Որ մը, երբ որ նուահանգստին առջև կը սլորտէինք, Ռէմոն երկար խօսակցութիւն մը ունեցաւ մէկու հետ, բայց չըրցայ լսել թէ ինչ խօսեցան. մանաւանդ որ ու շաղթութիւն ալ չըրի. քանզի Ռէմոնին անկեղծ սիրոյն վրայ մեծ վստա-

թեան հիմնաւոր անկախութիւններ ունենալ տակաւին: Սուսի Վաղղի և Նիգղոյ եման ազգերը՝ առանց երկբայեւ օտար տէրութեանց խօսքին վրայ, կը պարտաւորին ի պատուալ իւրեանց՝ իրենցմէ միայն կախում ունենալ, այսինքն իրենց իրաւունքէն և զօրութիւնէն: Չափաւորութեան խորհրդածութիւնը, որ արգելից Նիգղոյ և Վաղղոյ միացեալ նաւատորմանը Վարդանէի բերանը, յուսացեալ վախճանը չունեցաւ: Սուսի ուրիշ քաղաքականութեան մը ժամանակը հասաւ, և թէ Վաղղին ու Նիգղին կը գտնուէին որ աշխատասիրութիւնը գործառնաւ օսմանութիւնները, ժողովրդոց կեանքը և աշխարհիս խաղաղութիւնը աղբու ջանք մը կը պահանջէ, ամէն մարդ պէտք է հաւատար ըլլաւոր այս ջանքը անյապաղ ի գործ պիտի դրուի»:

Կալ օրագիրը հետեւեալ ծանրակշիւ լուրերը կը հրատարակէ իւր թերթին մէջ որ ի 10 հոկ տեմբերի բոտ նոր տուամարի:

«Վաղղի կառավարութեան ընթացքը օր բոտ օրէ և ս առաւել հաստատուն կը հանդիսանայ: Սուսի Վաղղի ուր և իւր պաշտօնեաները անգղիական գաշակոյթութեանը հաւանութիւն տալով կը յայտնեն թէ ինչ բան որ պատահելու ըլլայ, որոշեալ են ի միտս օգնել Սուլթանաւոր նի զինուոր զօրութեամբ և ամէն ներաւոր միջոցներով: Վաղղի հրաման արուեցաւ որ զօրքերը մէկտեղ ժողովին, և գէպ ի Վուռ բազմութիւն գնդեր պիտի յուղարկուին: Վաղղի հարկը պահանջէ զօրք յուղարկել թուրքաստան, Կրեմոն կողմին համբարանոց մը պիտի կազմուի զինուորական պաշարաց, ուր պիտի ժողովուին անգղիական և գաղղիական զօրքերը և յիշեալ կողմէն մէջ պիտի ըլլան ամէն հարկաւոր պատրաստութիւնք:

«Վաղղի այս ցայցը բաւական ջըլայ, և թէ սպառնալիք կ'ըլլայ թուրքաստանի մայրաքաղաքին վրայ, յայնժամ բազմութիւն զօրաց խումբ մը պիտի յուղարկուի ի Վոստանդուպոլիս, ուրուն պիտի տիրեն անգղիական և գաղղիական զօրաց բանակ մի: Վաղղիական օժանդակ զօրքը՝ աւել բազմութիւն ըլլայ պիտի անգղիական զօրքէն, և որոշուած է յիշեալ երկու կառավարութեանց մէջ, թէ ցամաքի զօրքը գորդիանցիլ ըսող հանուր զօրապետի մը հրամանատարութեան ներքեւ պիտի ըլլան, և ծովային զօրքը անգղիացի ծովապետի մը հրամանատարութեան տակ պիտի գործէ»:

Բայց օրագրոյն հոկտեմբերի 4-16 թուոյն մէջ հետեւեալ յօդուածը կը կարդամք:

Հուլիսն ունենալով, չէի կրնար հաւատալ թէ զիս ձգելու միտք ունենայ:

Սուսի քիչ մը ժամանակէ ետքը դիտեցի, որ Ռէմոն այնքան յաճախ այցելութեան չէր գար ինձ, բայց յայտնանէ մեծ տագնապ և շփոթութիւն մը կ'երևէր իւր դէմքին վրայ երբ որ զիս կը տեսնէր: Նիգղո աւել տալիցայ մը հարկ չեղաւ ինձ նախանձուն սոսկալի թոյնը երակնելուս մէջ թափուելու համար: Վաղղի արդէն զգուած ըլլալով ինձմէ, և ու խտագրու թիւր երգմանցը, գուցէ վատանունը կը պատրաստուի զիս թող տալու, խնդալով իմ պտղաւոր գիւրահաւատութեանս և ամբօթի տկարութեանս վրայ, որով անձնատուր եղայ իրեն:

Կատաղութեան գրգռեալ, և սիրտս ահագին կիրքերէ տանջուած, իսկոյն սկսայ ամէն հարաւոր միջոցները ի գործ դնել իմանալու համար իմ սիրելի այս գիտաւորութիւնը: Շատ չանցաւ իմացայ թէ պատրաստութիւն կը տեսնէր իւր հայրենիքը դառնալու:

Չէր կրնար երեւակայել թէ ինչ մոլեգին բարկութեան մէջ ձգեց զիս այս լուրը: Նախանձը, վրէժանգրութիւնը կ'ըստիպէին զիս անոր արիւնը խմել:

Նմիջապէս կանչել տուի այն դժոխածին մարդասպաններէն մէկը, զորոնք ատելութիւնը և նենգութիւնը ունէին իրենց անօրէնութիւնները ի գործ դնել տալու համար:

Թէ և այս գարշաւաւ մարդոյն ներկայութիւնը սպաւորութիւն մը ըրաւ իմ վրաս, բայց և այնպէս այն վայրկեան մէջ բան մը չէր կրնար զսպել իմ հոգւոյն ահագին կատաղութիւնը:

«Արեւմտեան տէրութեանց երեսփոխանները զբաղեցաւ են առաջինոր առաջարկութեան ցուցակ մը շարագրելու, զոր Վարձրագոյն Վրաս պիտի մատուցանեն առ ի ստորագրել զայն: Այս առաջարկութեան դժուարութիւնը, անոր հակառակ մասին նկատմամբ, մեծ բան մը պիտի չըլլայ. քանզի Վարձրագոյն Վրաս դիտարկութիւնները և ըրած փոփոխութիւնները յայտնի են, նմանապէս Վիկտորիոյ կայսեր (Սիւլիսի) մէջ ըրած յայտարարութիւններէն Ռուսաց կառավարութեան խնդիրները ծանուցեալ են. և ըստ որում ինչպէս պզտիկ տարբերութիւն կայ այս երկու կառավարութեանց մէջ, ուստի ուրիշ բան հարկաւոր չէ, բայց միայն հրապարակական գրութեան մը մէջ այն պայմանները դնել, որոց վրայոք երկու կողմը արդէն համաձայն են:»

«Վարեկամական կարգադրութեան միմիայն արգելքը կրկնապէս գործածելու սնոյն վրայ: Վանդի երբոր Վիկտորիոյ կայսրը կը հաճի ընդունելու ուրիշ որ և իցէ առաջարկութեան ցուցակ մը փոխանակ Վիկտորիոյ մէջ շարագրութեամբ առաջին ցուցակին, դժուարութիւնները անհետ պիտի ըլլան: Վասնզի գաղտնի հակառակ մասունքը արդէն կարգադրեցան:»

«Օրինցի մէջ եղած թոյլտուութիւնները հաշիւ պիտի ըլլան արեւմտեան տէրութեանց պահանջները, երբոր նոյն թոյլտուութիւնները բացայայտ կերպիւ պիտի շարագրուին, որպէս զի երկու տեսակ միմիայն չկրնայ յորո՞ւր իրանոց, իւր ըստ որում առաջին առաջարկութեան ցուցակը՝ Ռուսաց կայսեր անոր տուած՝ մեկնութեանցը պատճառաւ ոչնչացաւ և բոլոր խնդիրը իւր բռնի յարձակմանը քրդուցաւ, ուստի չարագրեց չէ պահանջելը, որ ընդունի այնպիսի պայմաններ, որ հարկաւոր եղան իւր ընթացիցը պատճառաւ:»

«Ռուսաց կայսրը իմացաւ այժմ, որ Վաղդիոյ և Վիկտորիոյ նախկին չարագրութիւնը ամենեւին տարակուսութեան է երկուքէ յառաջ չէր գար, և համապատասխան իւր իսկ փորձառութեամբ թէ չիկրնար, այսպիսի գործը մը մէջ, մատահանալ նոյն իսկ տէրութեանց օգնականութեանը վրայ, որոց մշտնջեն որ մարտի քաղաքականութիւնը, որ գրեթէ մի և նոյնն է իւր քաղաքականութեանը հետ:»

— Իմանիքաթի Պէշ օրագրոյն հոկտեմբերի 4-16 թիւը հետեւեալ լուրերը կը պարունակէ:

«Վսոյր իսկ Վայն օրագիրը տակաւին մեծ փոփոխութիւն կը յայտնէ դեպքանական ջանքից վրայ՝ խաղաղութեամբ վախճան մը տարաւ համար Ռուսաստանի և թուրքաստանի մէջ պատահած վիճին: Թէ և Վանդի երբոր թէ չիկրնար, այսպիսի գործը մը մէջ, մատահանալ նոյն իսկ տէրութեանց օգնականութեանը վրայ, որոց մշտնջեն որ մարտի քաղաքականութիւնը, որ գրեթէ մի և նոյնն է իւր քաղաքականութեանը հետ:»

— Այս, ըսի այն եղանակովորին, ձեռքը տալով ոսկիով լեցուն քսակ մը, և իմ սիրելոյս դէմքին նշանները իմացնելով, առ այս ստակը, և շուտով սպաննէ այս մարդը. որուն համար ամէն բան զոհեցի, և հիմակ պէտք է որ ինքն ալ իմ կատաղութեանս զոհ ըլլայ:»

Երբոր մարդասպանը դուրս ելաւ, իմ մտքէն բարկութիւնս քիչ մը հանգստեցաւ, և այն ժամանակը սկսաւ սոսկում մը տիրել վրաս, մտածելով թէ այնպիսի մարդոյն մահուան պատճառ կ'ըլլամ, որուն համար, դեռ շատ տառն չէ, իմ արեւմտ վերջին կաթիլը անգամ պիտի տայի: Ռուսի կը ցանկայի, եթէ տակաւին ժամանակ կար, արգելաւ մարդասպանին ձեռքը, և վերջին ճիգ մըն ալ ի գործ դնելով մննդ իմ քով պահելու համար: Օյս սիրեց կ'ըսէի, և եթէ չեմ կրնար արգելաւոր մեկնի, կարելի է թէ պիտի հաճի որ հետը երթամ, երբոր անոր ոտքը ինկած պիտի ըսեմ թէ աշխարհքս մէջ իր մէն ի գատ ուրիշ մէկը չունիմ թէ իմ սիրս և կեանքս իրեն միայն կը վերաբերին: Սիրքս քիչ մը հանգստած ըլլալով քաղցր խորհրդածութիւններ կը ծնանէին կամայ կամայ, և կը պատրաստուէի դուրս ելել որպէսզի ես ինքս իմացը նեմ լինէմ ինչ տակաւին փոստի մէջ ըլլալը, երբոր եղեւնագործը, որուն յանձնուած էր որ սպաննէ զինքը, ներկայացաւ առջեւս:

Կարծեցի թէ խղճմանքիս խայթէն արդիւրեւած էր, և զուարճութիւն մը կ'ըզգայի սրտիս մէջ. բայց մի և նոյն վայրկեան իմ կարծիքս ոչնչացաւ:

— Կատարեցի իմ խոստումս, ըսաւ ինձ ցըրտութեամբ, իմ առջեւ նետելով իւր արիւնքը:

դարձուած մը ստանալ, մինչև արգելաւ դեպքանական ջանքից գործունէութիւնը ի մասին մտաւոր կարգադրութեան մը: Վայն օրագիրը կը հաստատէ նաեւ թէ խնդիր երբեք չեն ելալ, այսինքն այսպիսի կացութեան մը մէջ, ինչպէս այսօր, որ օգտակար չէ ամենեւին Ռուսաստանի համար, վասն զի նոր ցուցակը՝ որ պիտի առաջարկուի երկու ընդդիմադրող կողմանց որ իրենց հաւանութիւնը տան անոր, Վիկտորիոյ կայսեր պատուարկութեանը դէմ ուղղուած պիտի ըլլայ, ինչպէս որ յայտնուեցաւ Վերջնական կոմիտէի վերջին բացատրութիւններէն:»

«Վիկտորիոյ կայսրը կը ցանկար սերտ դաշնակցութիւն մը Վրասիոյ և Վատրիոյ տէրութեանց՝ Ռուսաստանի հետ, բայց յ(Օրինց) Վրասիոյ հետ Վոյնի կայսրը մերժեց այս բաղձանքը. ըստորում այս օրինակ դաշնակցութիւն մը ի մասին արեւելեան խնդրոյն, հարկաւ եւ ըստական պատերազմ պիտի պատճառէ. և ի Վոյնի մօտ մօտ Վանդիոյ, որ պաշտօնէից ժողովոյն նախագահն է, աղղու կերպիւ յառաջ բերաւ, ի ներկայութեան Վիկտորիոյ կայսեր, զհարկաւորութիւնը Վրասիոյ համար հաստատուն մնալ իւր չէզոքութեանը մէջ:»

— Վրասիոյ հետ Վոյնի վեհափառ կայսեր հրամանացը համեմատ՝ Վատրիոյ բանակին թիւը մեծապէս նուազեցաւ մօտերս: Վրեթէ հարկը հազար զորաց հրաման տրուեցաւ որ իրենց քաղաքը երթան և իւրաքանչիւրը իւր աշխատութեանցը և արուեստին հետեւի: Վոյնի պարագայից մէջ՝ Վատրիոյ տէրութեան այս կարգադրութիւնը մասնաւոր նշանակութեան արժանի է, քանզի Վրասիոյ խաղաղութեան անվտանգ մնալուն մեծ ապացոյց մը կը համարուի: Այս կարգադրութեան վրայոք մասնաւոր տեղեկութիւններ տալէն ետեւ, Վրեթէ-Բախան (Օրինց) լրագիրը այսպէս կ'ըզգէ: «Օրաց այս նուազեցումը, այժմեան ժամանակային իշխանաւոր գործ մըն է, որ ի լուծութիւն կը տալիս զանոնք, որ օտար լրագրաց մէջ տակաւին երկբայութիւններ կը յայտնէին Վատրիոյ քաղաքականութեանը վրայ:»

Կը հաստատուն թէ Վատրիոյ կառավարութիւնը իւր բանակին 100 հազար զօրք պահելոցն ըլլով, տարին 25 միլիոն ֆիորին խնայութիւն պիտի ընէ:

— Վոյնի 12ին Կոստանդնուպոլսոյ Յուսուպ օրագրոյն Վատրիոյ ամենապատիւ տէր Վեթի մօտ արքայիսկոպոսը՝ ընկերութեամբ սուրբ Վիկտորիոյ անգամը, և իւր արգելի գլխաւորաց Վարձրագոյն Վրաս գացեր է, ուր բարձրագոյն Վեթ Վատրիոյ ներկայանալով՝ յանձնէր է անոր խնամարհ և անձնանուէր յայտարարութեանը:

Թաթմաշ գաղտնի (խանձեր), և ետքը անմիջապէս անկայտ ելաւ:

ՎՏ. չեմ ուզեր փորձ փորձել նկարագրելու ձեռք թէ ինչպէս սոսկալի եղաւ յայնժամ յուսահատութիւնս: Իսկոյն ծախել տուի ինչ որ ունէի, և շարժուի ու անգութ մարդոց արհաւիրահոտ նայուածքէն հեռի ըլլալու համար, այս տունը ծախու առի շրջակայ պարտեզով: Եւ այստեղ անցուցի իմ կեանքս այն ժամանակէն ի վեր, աղաչելով զՎրասիոյն որ թողութիւն չորհէ ինձ և բարեհաճի իւր քովը կանչելու զիս. վասն զի կեանքը անագորոյն տանջման մըն է, երբոր մարդս ալ չկրնար բան մը սիրել այս աշխարհքս վրայ:

— Վաւառիկ, ըսաւ, բանալով տուփ մը որ վառարանին վրայ դրուած էր, ահաւառիկ գաղտնի:

Վրթուր աչքը անգամ մը այս գէնքին վրայ դարձնելով, դեղնեցաւ, սարսուեցաւ և իսկոյն ետ քաշուեցաւ. քանզի գաղտնիքի վրայ տակաւին կը մտային արեւան նշանները: Վորէն նայեցաւ զայն, և անշարժ ու ահաբեկ մնաց:

Այս միջոցի Օւանդգոյն շարունակեց.

— Շատ օրեր անցան այս գործերէն դժբաղդութիւններէ ի վեր, ի վերայ այս ամենայնի իմ արցունքս և սրտիս կոկիծը չբազարեցան:

Նրիտասարդը իւր ըստններուն վրայ սոսկում մը նշուցաւ:

— ՎՏ, կրտսնեմ թէ դուք և սպասակից չէք խղճմանքիս խայթելուն, որ չարաչար կը տանջեն զիս, և որոնք կենացս հետ միայն պիտի վերջանան: Վուք ևս չէք կրնար թողութիւն չընորհել ինձ իմ ուխտագրութ սիրելիս սպան:

րութեան թուղթ մը աղաչելով որ շնորհ ընէ օգոստոսփառ Վուլթանին մատուցանելու զայն:

Այս յայտարարութիւնը, որ առջի օրը աղագային ընդհանուր ժողովով շարագրուեց է Յուսուպ պատրիարքարանը, կը պարունակէ նոյն արգելի անձնանուէր հնազանդութեան և հաւատարմութեան հաւատարմութեամբ առ վեհափառ օսման եան կայսրն և առ մեծազօր տէրութիւն նորին:

Վաւառիկ այս նշանաւոր գրութեան թարգմանութիւնը:

«Ստորագրեալը, որ Յուսուպ արգելի Վրեթէ գէն, Վատրիոյ տէրութեան և աշխարհական զըլխաւորներէն Վատրիոյ ընտրուելէն ետեւ, այս պաշտօնը յանձնուեցաւ անոր ըստ խնդրոյ նոյն արգելի, և որ ծայրագոյն շնորհիւ Վեհափառութեան ձեռք արժանի եղաւ մատուցանել յոսոս ձեռ կայսերական Վթուոյն իւր ակնածական յարգանքը, ճշմարիտ փառք պիտի համարի իւրեն յարատեւութեամբ և անձնանուէր մտերմութեամբ աշխատելու ի գործադրութիւն ձեռ արգարատէր և բարեբար դիտարկութեանց, որոց միմիայն նպատակն է ձեռ հպարտաց բարօրութիւնը և բարեյաջողութիւնը: Վրեթէ ևս շնորհի խօսքերը որ հաճեցայք ուղղել ստորագրեալ ձեռ անձնանուէր ծառային, իմացոյցին անոր թէ երջանկութիւնը և անդորրութիւնը ձեռ հաւատարմ հպատակ Յուսուպ արգելի օր ըստ օրէ և ս առաւել պիտի լինան: ՎՏ հպատակ Վարձրագոյն Վրաս, և դուք Յոյն մատուցարար, գիտցիք թէ մեր օգոստոսփառ օրինաւոր Վեհափառ յապացոյց իւր բարձր գրութեանը, իւր բարեպաշտութեանը և իւր վեհանախկին զգացմանցը, որ ունի իւր հաւատարմ ՎՏ հպատակացը վրայ, շնորհ ըրաւ անոնց իւր զարկելու անոնց, ինչպէս հայր մը առ որդիս իւր, և միանգամայն մեծ շնորհ ըրաւ անոնց հաճութիւն տալով որ պատասխանեն իրեն:»

«Ստորագրեալը, որ փառաւոր յիշատակաց արժանի Վուլթան Վեթմիտ երկրորդ Վեթն, որուն օգոստոսփառ Յաջորդն էք, այս բան երկիրներու տիրելով, բարեհաճեցաւ քաղցր և միմիայն վարձուք մը ունենալ իւր նոր հպատակացը համար, սակայն ձեռ Վեհափառութիւնը կարող եղաւ նուազելու ձեռ ամէն հպատակաց սիրտերը և այս կերպիւ տէր և զաւրամէն ժողովուրդը, Վսպիսի յաղթութիւնը աւելն կառավարութեանց ուժը կաւեցնէ և անոնց շնախարհիկ զարգէն է:

«Կը ճանաչեմք բարձր արժանաւորութիւնը և ամենամեծ գինը շնորհաց և երախտեացը, որ մեր վրայ կը տարածուին ամէն օր: Կատարեալ հնազանդութեամբ և ջերմեանով սրտիւ կը յայտնեմք մեր օգոստոսփառ Վուլթանին մեր հաւատարմութիւնը և մեր անձնանուէր հպատարմութեանը:

Ներուս համար:

— Ինչպէս թողութիւն շնորհեմք քեզ, ըսաւ Վրթուր. գիտե՞ս արդեօք ով էր այն մարդը զոր սպաննեցիր և զոհեցիր քու նախանձուդ:

— Չեմ գիտեր ամենեւին. իմ գիտցածս այն է միայն, որ ես կը սիրէի զինքը, ու անկեաղէս խաբեց:

— Վրդ. այն մարդը

— Իստէ:

— Այն մարդը իմ եղբայրս էր:

Այս խօսքը ըսելէն ետքը Վրթուր դուրս ցատկեց, և իսկոյն հեռացաւ Օւանդգոյնի տունէն

Հետեւեալ օրը Վարեթի ժողովուրդը խուռն բազմութեամբ կը գումարուէր օդորմենի կնկան մը չորս կողմը, որ դեղնած երեսով, և խառնակեալ մարմնով գէպ ի ծովը կը յառաջանար, կրկնելով յուսահատական ձայնիւ մը:

— Ուէմն, Ուէմն. թողութիւն շնորհէ ինձ, ահա առ քեզ կու գամ. մի՛ մերժեր զիս, երբոր պիտի ներկայանամ քեզ:

Ժողովուրդը հետեւեցաւ անոր քայլերը. բայց անկեալ մարդկային կարողութենէ դուրս թեթեւութեամբ մը, զոր ջերմը և մոլեգնութիւնը կու տային իրեն, հասաւ դաշտը, ժայռի մը վրայ ելաւ, ուրտեղ չկրցան հասնիլ, և անկէջ ինքը զինքը թող տալով ինկաւ ծովուն ալեացը մէջ:

Օւանդգոյն երջանկութիւնը ցանկական սիրտի մէջ միայն փնտռած էր. ուրտեղ յուսահատութիւնը և մահը գտաւ: Վանդի չէր երբեք իրեն աշխարհիս մէջ առանց առաջին-իւնէն:

Թարգմանաւ ի գողիականէ:

